

MISKOLCI EGYETEM

DOKTORANDUSZOK FÓRUMA

Miskolc, 2001. november 6.

ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
SZEKCIÓKIADVÁNYA

A Kvt. rögzíti, hogy a jelentős környezeti károsodások negatív következményei felszámolásának a felelőssége, ha az másra át nem hárítható, akkor a helyreállítás, kármentesítés kötelezettsége az államot terheli. Az állami felelősségi körbe tartozó szennyezések kármentesítéséről az általam ismertetett Kármentesítési Program gondoskodik, mely kellő szakmai alapot teremt egy eredményesen működő állami programnak.

IRODALOMJEGYZÉK

- [1] Kármentesítési Füzetek 1., A környezetért való felelősség, környezeti károk állami felszámolása, Budapest, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, 1997
- [2] Kármentesítési Füzetek 2., Szennyezett területek kármentesítésének nemzetközi tapasztalatai, Budapest, Környezetvédelmi és Területfejlesztési Minisztérium, 1997
- [3] Madarász Tamás, Risk Assessment in Hungary as Part of the Site Remediation Procedures, Miskolc, 1999
- [4] Nádudvari Zoltán, Vagyonértékelés és a környezetterhelő visszamaradt szennyezés, Budapest, Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár, 1994

A MAGYAR ÁLLAMPOLGÁRSÁGI JOG TÖRTÉNETÉRE VONATKOZÓ IRODALOM ÁTTEKINTÉSE

Varga Norbert

Doktorandusz

Debreceni Egyetem Jog- és Államtudományi Intézet

A doktori képzés keretében az állampolgársági jog XIX. századi szabályozásának történetével kívánok foglalkozni. Az alábbi tanulmányomban összefoglalom a közjogtörténet eddig született, az állampolgársággal kapcsolatos eredményeit, amelynek első lépése a könyvtárakban megtalálható források feltárása volt a viszonylagos teljesség igényével. A kutatás jelentőségét növeli, hogy ezen a jogterületen nem született egy, a mai értelemben vett monografikus alkotás.

A műveket tárgyük szerint csoportokra osztottam, amelyek közül az elsőbe az előzményeket tartalmazó átfogó jellegű, a másodikba az 1878.:L. törvénnyel kapcsolatos, a harmadikba a trianoni időszakot közrefogó, a negyedikbe az 1948-as változásokat bemutató, és végül az ötödikbe az 1957. évi törvényi szabályozást érintő tanulmányok kerültek. Megítélésem szerint leginkább így lehet nyomon követni az állampolgársági jog reformjait, és kiküszöbölni a tanulmányokban jelentkező felesleges ismétlődéseket. Egy-egy időszakban igyekszem a jogszabályokkal kapcsolatos jogintézményeket bemutatni és párhuzamba állítani az egyes szerzők gondolkodásmódját. Ugyanakkor ez az időrend egyben tartalmi kapcsolódást is jelent a munkák között. A művekben tartalmi átfedések találhatók, mivel a szerzők az esetek többségében egymásra hivatkoznak.

Elsőként azon művekkel kívánok foglalkozni, amelyek az állampolgársági törvények előzményeit tárgyalják. *Suhayda János*: A honosításról és a külföldiekről, magyar és külföldi jogi kútfők szerint [1] című művében először a honosítással kapcsolatos szabályozást mutatja be. Felhívja a figyelmet az 1847. évi törvényjavaslat haladó gondolataira, amelyek az általa felvázolt 1849-es állapot előzményeként is értékelhetők. Számos külföldi jogrendszerben kialakult honosítási gyakorlatot hasonlít össze a szerző a magyar rendszerrel. Suhayda János a személyi illetőség és az okirati bizonyítás problémakörét is fejtegeti munkájában. Különösen nagy hangsúlyt fektet a hazai határozatok külföldön történő végrehajtásának kérdésére, amelyet néhány állam (Ausztria, Vatikán, stb.) példáján keresztül mutat be. Végezetül hasznos tanácsokkal és iránymutatásokkal szolgál egy a jövőben megalkotandó szabályozási konstrukcióhoz. Hasonlóan kiemelkedő *Tar József*: az Állampolgárság [2] című tanulmánya. Az államterületén élő embereket két csoportra osztja: idegenekre és állampolgárokat, amely kategóriákat individuális és kollektív vonatkozásban is vizsgálata tárgyává teszi. Ezt követően az állampolgárságot leginkább közjogi és magánjogi aspektusból elemzi, kitérve a külföldi személyek közigazgatási, pénzügyi és büntetőjogi jogviszonyaira. Az állampolgárságról, mint alattvalói minőségről beszél és ismerteti az egyes államokban kialakított állampolgársági definíciókat. A külföldi kitekintést követően a magyar állampolgárság elemzésére tér át. *Csizmadia Andornak* a magyar állampolgársági jog fejlődésére vonatkozó tanulmánya [3] az előzőekhez képest részletesebben mutatja be a jogterület történeti kialakulását, hiszen feldolgozza az első állampolgársági törvény (továbbiakban: Áptv.) létrejöttének előzményeit is. Átfogó bemutatást nyújt a honosítás szabályairól és a reformkori törekvésekről. Az 1879.:L. törvénycíkket és az ahhoz kapcsolódó módosításokat, majd az 1948. évi és 1957. évi törvények rendelkezéseit és újításait egymás után taglalja. Ezzel szemben *Kisteleki Károly* tanulmányában [4] csak a állampolgárság dualizmuskori történetét elemzi, az 1868-ban Horváth Boldizsár (igazságügy miniszter) által előterjesztett honossági törvényjavaslat sorsával foglalkozik. Részletesen tárgyalja a honpolgárság megszerzésének, elvesztésének és az újrachonosításnak a tervezetben foglalt eseteit és az idegenek jogállásának szabályozását.

Bemutatja Kossuth Lajos állampolgárságának viszontagságos történetét, és az 1879:L. törvényekről rendelkezéseit is.

A megjelent jogtörténeti szakirodalomból mindeddig a *Bajáki Veronika*, *Besnyő Károly*, *Geller Sándor*, *Horváth Ferenc*, *Pintér Dezső*, *Székely Lászlóné* szerzők által írt A magyar állampolgárság [5] című munka a legátfogóbb, amely azonban csak a magyar joggyakorlat bemutatását tűzi ki célul és mellőzi a külföldi kitekintést. A könyv röviden felidézi a magyar állampolgárság szabályozásának történetét, szemléletesen jellemezve az eddigi állampolgársági törvényeket. Figyelmet szentel az állampolgárság fogalmának kialakulására is. Lényeges helyet kapnak műben az 1945 utáni állampolgársági rendelkezések. A társadalomban ezt követően bekövetkezett változások indukálták az új állampolgársági törvény létrehozását (1948:LX. tv.). A későbbi kodifikációs törekvések szellemében az egész addigi gyakorlatot meg kellett változtatni és az állampolgárság szabályozását összhangba hozni mindenek előtt az új alkotmánnyal (1949:XX. tv.) és a többi törvénnyel. Felszínre kerültek az 1948-as törvény kiküszöbölendő fogyatékosai, amelynek következtében az országgyűlés úgy döntött, hogy az 1948:LX. törvényt hatályon kívül helyezi és az állampolgársági kérdést újból szabályozza. Így alkották meg a honatyák az 1957:V. törvényt, amelynek részletes elemzése, bemutatása és magyarázata adja a mű törzsét. Elsőként a magyar állampolgárság megszerzésének és megszűnésének eseteit, majd a kettős (többes) állampolgárságra vonatkozó joggyakorlatot és elméleteket ismerteti a vonatkozó fejezet szerzője. Ezek után a mű hontalanság dilemmájára világít rá, rögzítve az annak megelőzésével kapcsolatos célkitűzéseket. Befejezésként az állampolgársági ügyintés gyakorlati tapasztalataival ismerkedhetünk meg.

Szamel Lajos: Az állampolgársági jog reformjáról [6] című művében először az állampolgárság intézményének jövőjéről és hazai reformjáról beszél. A modernkor állampolgársági jog gyökereit a polgári egyenjogúság eszméjében véli felfedezni, de alappal utal arra a római jogi elvre is, hogy az állampolgár az államalkotó népesség tagja és e kategóriába senki más nem tartozik bele. Az állampolgárságot a szerző a közjogi jellegű jogviszonyok kategóriájába sorolja, melynek a modern államokban elvileg nincs magánjogi tartalma, mert az ember magánjogi személyisége nem tehető függővé attól, hogy az államhoz való viszonyában állampolgárnak vagy külföldinek minősül-e. Bár megállapítja, hogy az állampolgárság jogintézményét a jövő évezred államai sem tudják majd nélkülözni, de e megállapítással önmaga is szembe kerül, hiszen szemléltetésként bemutat néhány olyan megoldást és belső szabályozást, amelyek értelmében az állampolgárság jelentősége nagymértékben csökken. Ezt követően az állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről beszél az 1879:L. tc. és az 1939:XII. tc. alapján. A második világháborút követően a részletszabályokat nem érintve az állampolgárságot újra kodifikálták az 1948:LX. törvénnyel, amelyet szintén bemutat, részletesen elemzve a megszerzés módjait és az elvesztés jogcímeit. Mindezek után az 1957:V. törvény rendelkezésére tér át a szerző, végül az állampolgársági jog elveiről beszél és rögzíti, hogy ez a jogterület minden államban a szabályozási elvek következtében egy „kompromisszuális” jog. Ezen elveket szerinte messzemenőig figyelembe kell venni a magyar állampolgársági jog újraszabályozásánál is.

Bajáki Veronika: Magyar állampolgárság - kettős állampolgárság [7] című művének bevezetésében az állampolgárság általános kérdéseit taglalja: meghatározza fogalmát, helyét a jogrendszerben, a szuverenitással (állami-, népi-, nemzeti szuverenitás) való kapcsolatát, az állampolgársági jogviszony tartalmát, időbeli és területi hatályát, valamint rendező elveit. Ezen elvek megegyeznek a Szamel Lajos munkájában ismertetett princípiumokkal. Nem sorolható közvetlenül a rendező elvek sorába a *ius sanguinis* és a *ius soli* elve, azonban a szerző mégis idetartozóként értékeli azokat. Ezt követi a műben a magyar állampolgárság történetének vázlata, amelyen belül foglalkozik a magyar állampolgárság kialakulásával és szabályozásával 1945-öt megelőzően és azt követően. A mű harmadik nagy szerkezeti

egysége a magyar állampolgárság keletkezésével, megszűnésével és az ezzel összefüggésben eljáró szervek hatáskörével foglalkozik. Az állampolgárság keletkezésére és megszűnésére vonatkozó szabályokat a már előbb említett szerzőkhöz hasonlóan részletesen elemzi.

Számos tanulmány és könyv csak az 1879:L. tc-kel és a trianoni békeszerződés következtében beállt változásokkal foglalkozik. Ezek közül *Vidovich Ernő*: Tudnivalók állampolgársági és illetőségi ügyekben [8] című értekezésében beszámol arról, hogy 1879 előtt az állampolgárságot egységesen szabályozó és rendszerbe foglaló törvényünk nem volt. Az állampolgárságot az 1879:L. tc. értelmében meg lehet szerezni leszármazás, törvényesítés, honosítás és házasság útján, amelyek részletes kifejtését találjuk továbbá *Pongrácz Jenő*: Magyar állampolgárság és községi illetőség [9], *Egyed István*: Das Staatsangehörigkeitsrecht des Königreichs Ungarn [10], *Ernst Gerő*: Wie erwirbt man die ungarische Staatsbürgerschaft? [11] *Czebe Jenő*: A magyar községi illetőségi jog és a magyar állampolgársági jog szabályai [12] *Bródy Ernő*: Ki a magyar állampolgár? [13] és *Polner Ödön*: Észrevételek állampolgársági törvényünkre [14] című írásaiban. E munkákban szintén megtalálható az állampolgárság elvesztésére és egyéb jogintézményekre vonatkozó szabályok átfogó és mélyreható ismertetése. Az előbb felsorolt szerzők közül talán *Pongrácz Jenő* az, aki legrészletesebben elemzi az elvesztés eseteit. A honosítás és a visszahonosítás a magyar állampolgárság megszerzésének két egymáshoz sokban hasonló, ám egymástól különböző alakja. A honosítás feltételeit legrészletesebben *Vidovich Ernő* elemzi, míg szerzőtársai csak érintőlegesen foglalkoznak az állampolgárság megszerzésének e módjával. Ezt követően a legtöbb mű az illetőség kérdésével foglalkozik behatóan (1886:XII. tc.). Kiemelendő e körben *Czebe Jenő*, *Bródy Ernő* (lásd fentebb), *Ferenczy Ferenc*: Magyar állampolgársági jog [15] *Esser Károly*: Magyar honos vagyok-e? [16] és *Habermann Gusztáv*: A magyar állampolgárság megvilágításának kérdéséhez [17] című írásai, amelyek leginkább e nagy jelentőségű szociális kérdés jelenét, múltját és nemzetközi vonatkozását mutatják be. *Bródy* művében a törvény rendelkezéseit és az ügyek elintézésének gyakorlati módját ismerteti. Ez az összeállítás nem egy tudományos rendszeren alapuló tanulmány, hiszen az állampolgársággal kapcsolatos törvények egyszerű közléséről van szó azzal együtt, hogy a trianoni békeszerződés következtében bekövetkezett változásokat is bemutatja a szerző.

Kifejezetten Trianonnak az állampolgárságra gyakorolt hatásával foglalkozik *Habermann Gusztáv* (lásd fentebb), *Csekey István*: Die Staatsbürgerschaft in Ungarn nach dem Kriege [18] és *Némethy Imre*: Az állampolgársági jog legújabb fejlődése [19] című munkája, de elemzi ezen eseményeket *Bródy*, *Egyed*, *Pongrácz*, *Ferenczy* és *Benkő* is. *Benkő István*: Ungarns Staatsangehörigkeitsrecht [20] című művében meghatározza, hogy ki minősül magyar állampolgárnak a községi illetőség szerint, amely megállapításával *Habermann Gusztáv* szembe helyezkedik, mivel szerinte az állampolgárok illetőségeit a területi változások miatt nem lehetett pontosan megállapítani. *Némethy Imre* munkájában időszerűnek tartja az elcsatolt területeken élő személyek állampolgárságának megvizsgálását. Az 1879:L. tc. első novellája az 1939:XII. tc., amellyel leginkább foglalkozik művében. Kitér az akkori külföldi szabályozási modellek ismertetésére is. Viszonylag kevés számú jogintézményből indul ki, és ezekből az állampolgárság fejlődésének elvi alapjait kívánja levezetni. Részletesen tárgyalja az 1921:XXXIII. tc-be iktatott trianoni szerződésnek az állampolgárság megszerzésére vonatkozó rendelkezéseit is. Felhívja a figyelmet az állampolgársági jog fejlődésére és a vele kapcsolatos problémák változatos és folyamatos tanulmányozására az elméletben és a gyakorlatban.

Az 1948:LX. tv. csak a szoros értelemben vett állampolgársági jogot fogja át és azt rögzíti, hogy a magyar honosság megszerzésének és elvesztésének melyek az anyagi és alaki feltételei. Forrásként az általános művek mellett két munkát lehet megemlíteni: *Sömjén László*, *Szítás Jenő*, *Kiss Miklós*: Magyar állampolgári jog [21] és *Benkő István*: Ungarns Staatsangehörigkeitsrecht című tanulmányait.

A könyvek utolsó nagy csoportját azok a művek alkotják, amelyek az 1957:V. törvénnyel foglalkoznak. A harmadik Áptv. rendelkezései viszonylag rövid idő alatt ismertté váltak és előírásait az eljárás során pontosan betartották, írja *Horváth János, Besnyő Károly*: A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése [22] című művében. Tartalmazza a könyv az ügyfél jogainak és kötelességeinek, a tanácsai szervek feladatainak, a külképviseleti hatóságok és az anyakönyvvezetők cselekményeinek a leírását. Az állampolgársággal kapcsolatos korabeli nemzetközi szerződésekről is átfogó képet kaphatunk.

A teljesség igényére törekvéssel végezett had álljon itt azon kisebb jelentőségű tanulmányok és egyéb munkák felsorolása, amelyek szintén az állampolgárság kérdéskörével foglalkoznak, de részletesebb elemzésükre ezúttal nem kerülhetett sor: Bajáki Veronika: Az állampolgár jogi helyzete és állampolgársága [23], Sári János: Az Állampolgárság [24], Marshall, T. H.: Az állampolgárság fejlődése a 19. század végéig [25], Ferdinándy Géza: Az állampolgárságról [26], Berényi Sándor: Az Állampolgárság megszerzése és elvesztése [27], Királyfi Árpád: A magyar állampolgárság kizárólagossága [28], Bródy Aladár, Bán Kálmán: Állampolgárság és illetőség [29], Kálmán Ödön: Mit kell a magyar állampolgárságról tudni? [30], Némethy Imre: Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban [31], Vajda János: Ki marad magyar állampolgár? Ki veszíti el magyar állampolgárságát? [32], Kolossváry Lajos: Die Rechtsstellung des Ausländers in Ungarn [33] és Besnyő Károly, Nagy Lajos: Az állampolgárságról szóló törvény [34].

[1]Suhayda János: A honosításról és a külföldiekről, magyar és külföldi jogi kútfők szerint. Pest, Hatleten Adolf, 1867. 137 old.

[2]Tar József: Állampolgárság. Debrecen, Csuka Nyomda, 1941. 34 old.

[3]Csizmadia Andor: A magyar állampolgársági jog fejlődése. Állam és Igazgatás, 1969. 1075-1091. old.

[4]Kisteleki Károly: Az állampolgárság a dualizmus idején. Állam és Jogtudomány, 1996. 37-52. old.

[5]Bajáki Veronika, Besnyő Károly, Geller Sándor, Horváth Ferenc, Pintér Dezső, Székely Lászlóné: A magyar állampolgárság. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1982. 380 old.

[6]Szamel Lajos: Az állampolgársági jog reformjáról. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Állampolgársági Kutatások Programirodája, 1990. 70 old.

[7]Bajáki Veronika: Magyar állampolgárság - kettős állampolgárság. Budapest, KHK., 1973. 315 old.

[8]Vidovich Ernő: Tudnivalók állampolgársági és illetőségi ügyekben. Székesfehérvár, Pannonia Nyomda, 1938. 96 old.

[9]Pongrácz Jenő: Magyar állampolgárság és községi illetőség. Budapest, Neuwald Nyomda, 1938. 72 old.

[10]Egyed István: Das Staatsangehörigkeitsrecht des Königreichs Ungarn. s. I., s. a., 1933. 187-218. old.

[11]Ernst Gerő: Wie erwirbt man die ungarische Staatsbürgerschaft? Budapest, Fráter és Társa, 1911. 16 old.

[12]Czebe Jenő: A magyar községi illetőségi jog és a magyar állampolgársági jog szabályai. Budapest, Grill, 1938. 715 old.

[13]Bródy Ernő: Ki a magyar állampolgár? Budapest, May J. Nyomda, 1938. 32 old

[14]Polner Ödön: Észrevételek állampolgársági törvényünkre. Győr, Győri Hírlap Nyomdája, 1940. 13 old.

[15]Ferenczy Ferenc: Magyar állampolgársági jog. Gyoma, Kner Izidor Könyvnyomtató, 1930. 156 old.

[16]Esser Károly: Magyar honos vagyok-e? Budapest, Szerző-Kovács & Szegedi, 1938. 16 old.

- [17]Habermann Gusztáv: A magyar állampolgárság megvilágításának kérdéséhez. Jog és Államtudományi Szemle, 1938. 1-16. old.
- [18]Csekey István: Die Staatsbürgerschaft in Ungarn nach den Kriege. Zeitschrift für Osteuropäisches Recht, 1936. 594-597. old.
- [19]Némethy Imre: Az állampolgársági jog legújabb fejlődése. Budapest, Pallas Nyomda, 1940. 32 old.
- [20]Benkő István: Ungarns Staatsangehörigkeitsrecht. Zeitschrift für Ausländisches und Internationales Privatrecht, 1951. 293-298. old.
- [21]Sömjén László, Sztíz Jenő, Kiss Miklós: Magyar állampolgári jog. Budapest, Hernádi A., 1949. 272 old.
- [22]Horváth János, Besnyő Károly: A magyar állampolgárság megszerzése és elvesztése. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1966. 309 old.
- [23]Bajáki Veronika: Az állampolgár jogi helyzete és állampolgársága. Állam és Igazgatás, 1978. 488-497. old.
- [24]Sári János: Az Állampolgárság. Politikatudomány, 1986. 135-148. old.
- [25]Marshall, T. H.: Az állampolgárság fejlődése a 19. Század végéig. Jóléti állam, 1991. 50-58. old.
- [26]Ferdinándy Géza: Az állampolgárságról. Budapest, Grill, 1894. 33 old.
- [27]Berényi Sándor: Az Állampolgárság megszerzése és elvesztése. Budapest, Grill, 1905. 170 old.
- [28]Királyfi Árpád: A magyar állampolgárság kizárólagossága. Budapest, Franklin T., 1913. 118 old.
- [29]Bródy Aladár, Bán Kálmán: Állampolgárság és illetőség. Budapest, Otthon Nyomda, 1938. 84 old.
- [30]Kálmán Ödön: Mit kell a magyar állampolgárságról tudni? Miskolc, Ludvig I. Kny., 1938. 18 old.
- [31]Némethy Imre: Állampolgárság és községi illetőség a magyar jogban. Budapest, Magyar Királyi Állami Nyomda, 1938. 33 old.
- [32]Vajda János: Ki marad magyar állampolgár? Ki veszíti el magyar állampolgárságát? Budapest, May I. Ny., 1939. 31 old.
- [33]Kolossváry Lajos: Die Rechtsstellung des Ausländers in Ungarn. Baden, Nomos Verlag, 1974. 119 old.
- [34]Besnyő Károly, Nagy Lajos: Az állampolgárságról szóló törvény. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1958. 114 old.